

de mos

Jaargang 35
September 2019

ISSN 0169-1473

Een uitgave van het
Nederlands
Interdisciplinair
Demografisch
Instituut

Bulletin
over
Bevolking
en
Samenleving

8

N i D i

inhoud

- 1 Hoe geloof ons denken over het huwelijk beïnvloedt
- 4 Rotterdam: van tweedeling naar meerdeling
- 8 Het onderschatte geluk

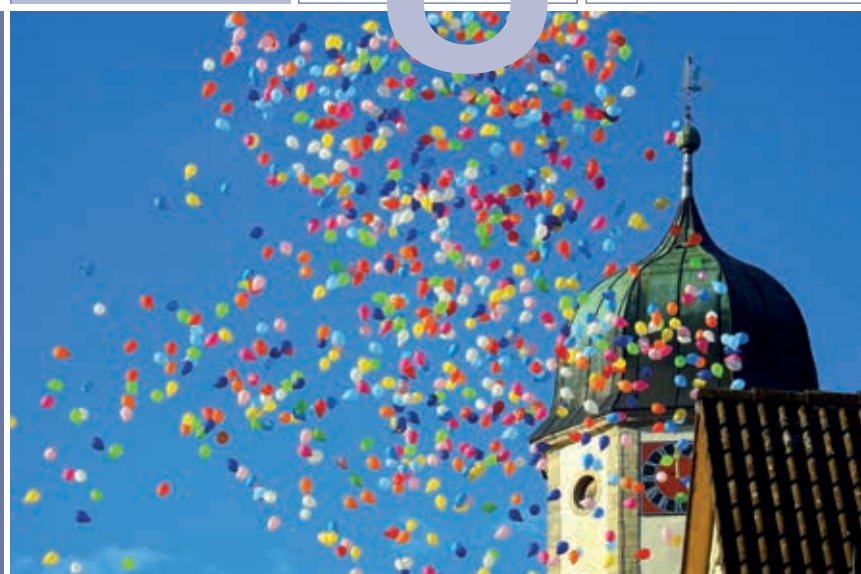

Foto: pxhere.com

Hoe geloof ons denken over het huwelijk beïnvloedt

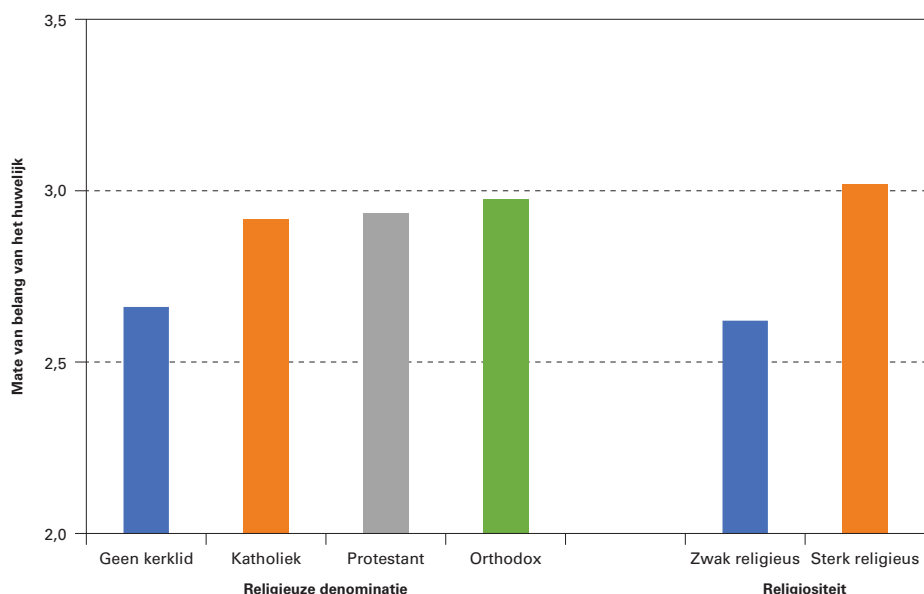
AART LIEFBROER & ARIEKE RIJKEN

De kerk speelt in het dagelijks leven van Nederlanders een steeds kleinere rol. Betekent dit dat het geloof ook minder invloed uitoefent op onze opvattingen over bijvoorbeeld het huwelijk? Dat is nog maar de vraag. Ook als je niet gelooft, werkt dit toch door in je opvattingen: hoe religieuzer de omgeving, hoe traditioneler men – gelovigen én ongelovigen – over het huwelijk denkt.

In Nederland, en voor een deel ook West-Europa, behoren steeds minder mensen tot een christelijke geloofsgemeenschap. Volgens het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) liep het percentage Nederlanders dat lid is van een kerkgenootschap tussen 1983 en 2016 terug van 49 naar 28. Ook het percentage Nederlanders dat minstens één keer per maand naar de kerk gaat liep terug, van 29 naar 17. Velen bezoeken op z'n hoogst nog met Kerst of Pasen de kerk, en men trekt zich minder aan van religieuze voorschriften. Maar er zijn ook tegentrends waar te nemen. In een aantal Oost-Europese landen is de religiositeit juist toegenomen na de ineensloot van het communisme. Zo nam het percentage Russen dat zich als behorend tot de Orthodoxe Kerk beschouwt toe van 37 in 1991 tot 71 in 2015. En in West-Europese landen heeft – als gevolg van de komst van migranten – de islam zich als een 'nieuwe' godsdienst gevestigd.

Voor demografen is godsdienst interessant, omdat gelovigen zich op demografisch vlak gemiddeld anders gedragen dan niet-gelovigen. Zo trouwen christenen vaker dan niet-christenen, scheiden ze juist minder vaak, en krijgen ze gemiddeld wat meer kinderen. Deze verschillen worden vaak toegeschreven aan het belang dat in christelijke leerstellingen wordt gehecht aan het huwelijk. Als gelovigen deze leerstellingen serieus nemen, dan denken ze wellicht positiever over het huwelijk dan niet-gelovigen – en negatiever over demografische gedrag dat het belang van het huwelijk lijkt

Figuur 1. Verschillen in opvatting over het huwelijk naar religieuze denominatie en naar mate van religiositeit, in Europa (schaal 1 = zeer onbelangrijk tot 5 = zeer belangrijk)

te ontkennen, zoals ongehuwd samenwonen en scheiden. In een Europees-breed onderzoek is nagegaan hoe sterk en op welke manier het christelijk geloof samenhangt met opvattingen over zulk gedrag.

Godsdienst en religiositeit

Een eerste vraag is of christenen traditionelere opvattingen over het huwelijk hebben dan niet-christenen, en of er op dat punt verschillen zijn tussen christelijke geloofsgemeenschappen. In ons onderzoek is een onderscheid gemaakt tussen de drie grote Europese christelijke geloofsgroepen of denominaties: rooms-katholieken, protestanten (inclusief calvinisten, lutheranen en anglicanen) en oosters-orthodoxen (inclusief

Russisch-, Roemeens-, en Grieks-orthodoxen). Zo'n 30 procent van de Europeanen zegt katholiek te zijn, 15 procent protestants en 13 procent oosters-orthodox. Het linkerdeel van figuur 1 laat zien dat aanhangers van deze christelijke geloofsgemeenschappen duidelijk traditioneler over het huwelijk denken dan niet-kerkleden, maar dat er tussen de diverse geloofsgemeenschappen heel weinig verschillen zijn. Gemiddeld denken katholieken, protestanten en orthodoxen even traditioneel over het huwelijk. Maar binnen geloofsgemeenschappen bestaat er natuurlijk een grote variatie in hoe religieus betrokken mensen zich voelen. Er is daarom ook nagegaan hoe belangrijk de mate van religiositeit is. In het rechterdeel van figuur 1 blijkt dat mensen die sterk religieus zijn veel traditioneler over het huwelijk denken dan mensen die zwak (of niet) religieus zijn. Met andere woorden: hoe men over het huwelijk denkt hangt vooral af van de mate waarin men religieus is en niet van de vraag of men katholiek, protestant of orthodox is.

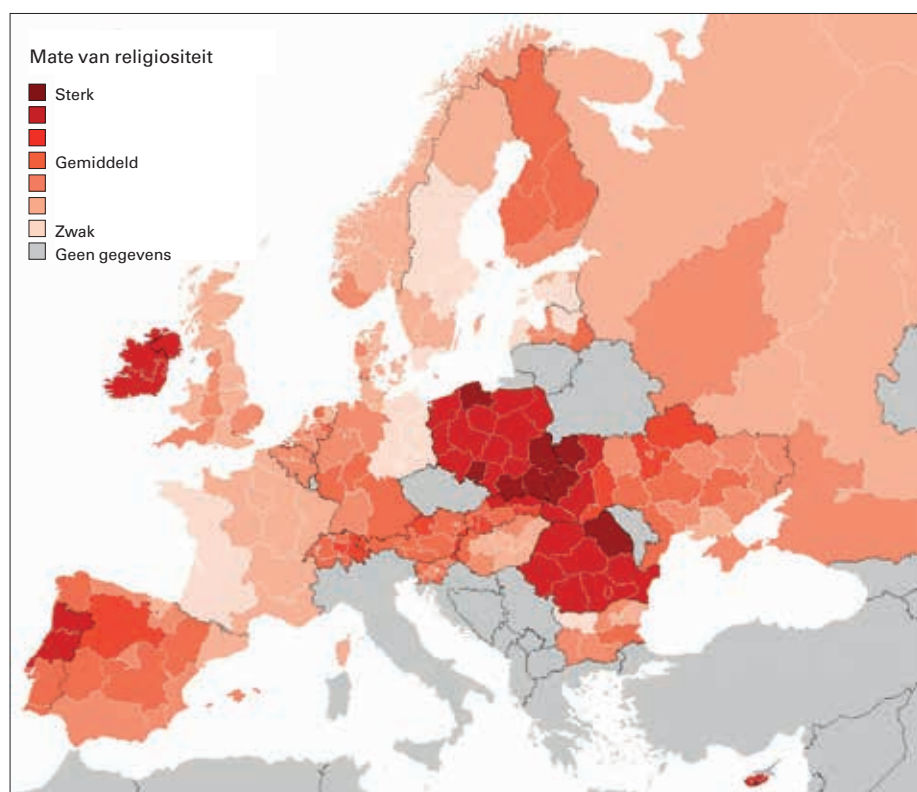
Wat is de rol van de omgeving?

Christelijke gelovigen denken dus traditioneler over het huwelijk dan niet-gelovigen. Maar de invloed van het christelijk geloof gaat verder. Het christelijke geloof heeft in veel delen van Europa nog steeds een dominante positie. Dat kan ertoe leiden dat de algemene normen en waarden in een regio in sterke mate geënt zijn op kerkelijke opvattingen. Ook kan de aanwezigheid van veel gelovigen ertoe leiden dat mensen – ook als ze zelf niet gelovig zijn – zich aanpassen aan de heersende opvattingen van de gelovige meerderheid. Figuur 2 laat regionale verschillen zien in Europa in de mate waarin mensen religieus zijn. De mate van religiositeit is het hoogst in Polen, Roemenië, Ierland, en delen van de Oekraïne en Portugal. Zij is het geringst in het oosten van Duitsland, het westen van Frankrijk, en delen van Zweden, Estland en Letland. Verder valt op aan figuur 2 dat er in de meeste landen sprake is van een behoorlijke verschillen tussen regio's. Deze variatie is het grootst in Spanje, Bulgarije, Oekraïne, Slowakije, Hongarije en Duitsland.

Het blijkt dat mensen die in regio's wonen waar mensen gemiddeld meer religieus zijn, traditioneler over het huwelijk denken dan mensen die wonen in regio's waar men gemiddeld weinig religieus is. En dat geldt zowel voor gelovigen als voor niet-gelovigen. Hoe mensen denken over het huwelijk hangt dus niet alleen af van hun eigen religiositeit, maar ook van de gemiddelde mate van religiositeit in hun omgeving. Hoe religieuzer de omgeving, hoe traditioneler men over het huwelijk denkt.

Hoe zit het nu met gelovigen in een seculiere omgeving? Dat is bij voorbaat geen uitgemaakte zaak. Aan de ene kant zou het kunnen dat gelovigen zich aanpassen aan de seculiere omgeving. Ze komen waarschijnlijk vaker in contact met niet-gelovigen die het huwelijk minder belangrijk vinden en het prima vinden als mensen ongehuwd samenwonen of scheiden. En dat zou ertoe kunnen leiden dat ook gelovigen begrip krijgen voor de standpunten over het huwelijk van hun niet-gelovige medebewoners en dus minder belang aan het huwelijk zullen hechten. Deze zo-

Figuur 2. Verschillen binnen Europa naar de mate van religiositeit

Cartografie: Peter Ekamper/NIDI.

genoemde aanpassingshypothese verwacht dat verschillen tussen gelovigen en niet-gelovigen in hun opvattingen over het huwelijk relatief klein zullen zijn in seculiere omgevingen. Aan de andere kant kan het ook zo zijn dat gelovigen die in een seculiere omgeving leven zich sterker bewust worden van hun minderheidspositie en hun religieuze identiteit sterker gaan benadrukken, wat ertoe kan leiden dat zij juist sterker zullen verschillen van niet-gelovige inwoners van seculiere regio's (de reformatiehypothese).

Figuur 3 geeft een antwoord op deze vraag. Het laat zien hoe groot de verschillen tussen sterk en zwak religieuze personen zijn in (a) sterk religieuze regio's en (b) zwak religieuze regio's. In sterk religieuze regio's staan zowel sterk religieuze als weinig religieuze mensen relatief traditioneel tegenover het huwelijk, maar is er tegelijkertijd een duidelijk verschil tussen de sterk en weinig religieuze. In meer seculiere regio's denken mensen niet alleen gemiddeld een stuk minder traditioneel over het huwelijk, maar is tegelijkertijd het verschil tussen sterk en zwak religieuze mensen een stuk kleiner. Er is dus duidelijk ondersteuning voor de aanpassingshypothese, niet voor de reformatiehypothese.

Ook in Nederland?

Het onderzoek richt zich op verschillen binnen regio's in Europa. Maar hoe staat het met de houding van christenen in Nederland tegenover het huwelijk? Van de respondenten uit Nederland in het onderzoek zegt 60 procent niet-gelovig te zijn, 18 procent katholiek en 15 procent protestants. Figuur 4 laat zien hoe niet-gelovigen, katholieken en protestanten in Nederland denken over niet-huwelijkse relaties. Niet-gelovigen staan vrijwel nooit afwijzend tegenover ongehuwd samenwonen (3%) of het krijgen van een kind als je ongehuwd samenwoont (5%), en iets vaker afwijzend tegenover scheiden als er kinderen onder de 12 jaar zijn (17%). Katholieken staan iets vaker afwijzend tegenover deze gedragingen. Zo wijst 31 procent van de katholieken een scheiding af als er jonge kinderen zijn. Protestanten zijn duidelijk het meest afwijzend: 31 procent wijst samenwonen af, 36 procent het krijgen van een kind als je niet met de partner getrouwd bent, en 42 procent keurt scheiden af als er jonge kinderen zijn. Als er rekening wordt gehouden met de mate van religiositeit, dan blijkt dat hoe religieuzer men is, des te traditioneler de opvattingen over het huwelijk zijn. Maar ook als rekening wordt gehouden met verschillen in mate van religiositeit, blijven protestanten nog steeds traditioneler dan katholieken en niet-gelovigen. Daarbij moet worden aangetekend dat het protestantisme in Nederland een grote waaier aan geloofsgemeenschappen omvat, van zeer orthodox tot zeer liberaal. Helaas is het niet mogelijk om in dit onderzoek nader onderscheid tussen deze gemeenschappen te maken.

Godsdienst blijft een factor

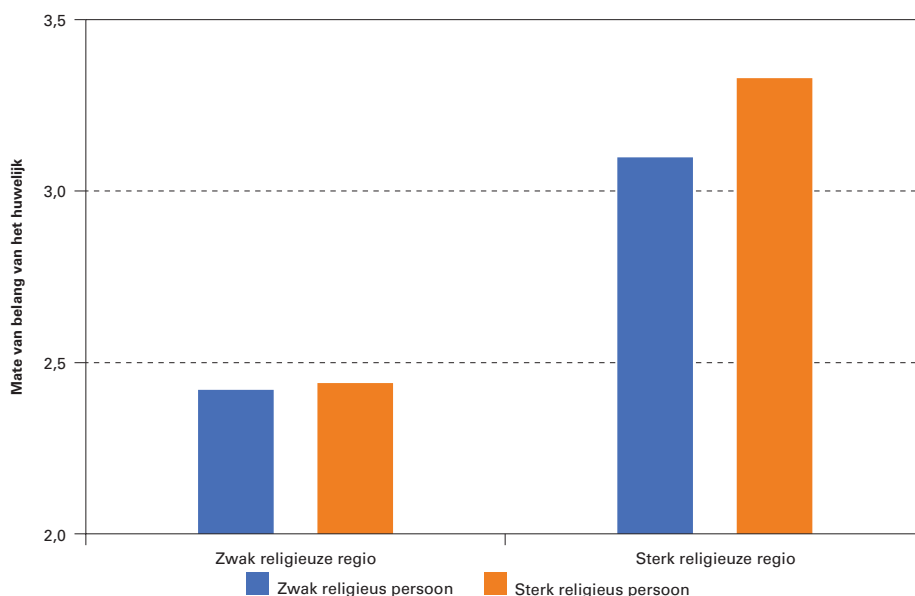
Ook in het meest gesecculariseerde werelddeel – Europa – heeft religie nog wel degelijk demografische consequenties. Niet alleen staan christenen als individu gemiddeld negatiever tegenover ongehuwd samenwonen, ouderschap buiten het huwelijk en scheiden, ook de mate waarin de om-

Foto: Roel Wijnants/Flickr

geving het geloof beleeft of belijdt is van belang. Hoe religieuzer de regio, des te meer pro-huwelijk inwoners zijn – ook als ze zelf niet-religieus zijn. Tegelijkertijd verschillen christenen die in een seculiere regio wonen gemiddeld relatief weinig van hun niet-gelovige regiogenoten. Hoe dat laatste komt is uit dit onderzoek niet af te leiden. Onze verwachting is dat dit ten minste gedeeltelijk komt doordat christenen die in seculiere regio's wonen

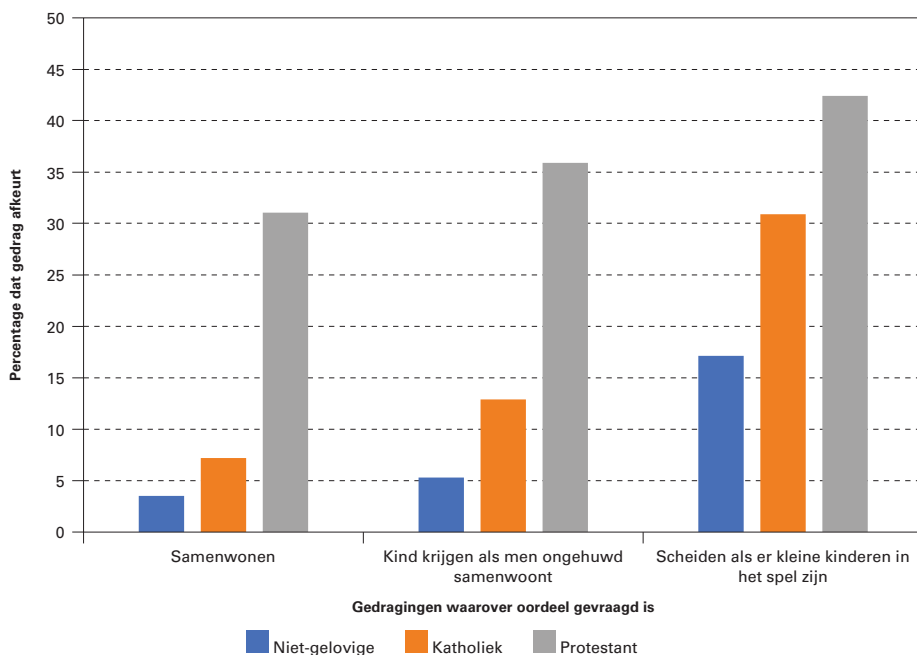
Figuur 3. Opvattingen over het huwelijk van weinig en sterk religieuze personen wonend in zwak en sterk religieuze omgevingen, in Europa (schaal 1 = zeer onbelangrijk tot 5 = zeer belangrijk)

EUROPEAN SOCIAL SURVEY

De gegevens voor dit onderzoek zijn afkomstig uit het European Social Survey (ESS) een representatief, tweejaarlijks herhaald onderzoek in de meeste landen van Europa. In 2006 is gevraagd naar opvattingen over diverse leefvormen. Informatie over mate van religiositeit wordt in elke ronde verzameld. Opvattingen over het huwelijk zijn vastgesteld door antwoorden op vragen naar de mate van goed- of afkeuring van ongehuwd samenwonen, het krijgen van een kind als men ongehuwd samenwoont en het scheiden als men kinderen onder de 12 jaar heeft te combineren. De mate van religiositeit is vastgesteld door antwoorden op vragen naar de mate van verbondenheid met een geloofsgemeenschap, de frequentie van kerkbezoek en de frequentie van persoonlijk gebed te combineren.

Figuur 4. Mate van afkeuring van gedragingen naar religieuze denominatie in Nederland

hun opvattingen over het huwelijk aanpassen aan die van hun niet-gelovige omgeving. Maar het kan ook zo zijn dat meer progressief denkende christenen relatief vaker verhuizen naar seculiere regio's dan meer traditioneel denkende gelovigen. Alleen onderzoek dat mensen in de loop van de tijd volgt,

kan uitsluitsel brengen over welke van deze verklaringen het meest waarschijnlijk is. Verder is het – gezien de toenemende betekenis van de islam in Europese samenlevingen – ook interessant om in de toekomst aandacht te besteden aan de samenhang tussen islam en opvattingen over het huwelijk en of moslims die in een zeer christelijke omgeving wonen er traditionelere opvattingen op na houden dan even religieuze moslims die in een omgeving wonen waar de christelijke kerk geen grote rol speelt.

Aart Liefbroer, NIDI, KNAW, Rijksuniversiteit Groningen en Vrije Universiteit Amsterdam, e-mail: liefbroer@nidi.nl

Arieke Rijken, Vrije Universiteit Amsterdam, e-mail: a.j.rijken@vu.nl

LITERATUUR:

- De Hart, J. en P. van Houwelingen (2018), *Christenen in Nederland. Kerkelijke deelname en christelijke geloofsvigheid*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau,
- Liefbroer, A.C. en A.J. Rijken (2019), The association between Christianity and marriage attitudes in Europe. Does religious context matter? *European Sociological Review*, 35 (3), pp. 363–379.
- Pew Research Centre (2017), *In Eastern Europe, sharp rise in share of adults who describe themselves as Orthodox Christians*. Washington DC: Pew Research Centre.

Rotterdam: van tweedeling naar meerdeling

GIJS CUSTERS & GODFRIED ENGBERSEN

Rotterdam stond lang bekend als de armste stad van Nederland. Tegenwoordig kent de stad zowel een welvarend deel als ook een arm deel. Toch wordt met deze karakterisering van een economische tweedeling de stad te kort gedaan. Recent onderzoek laat zien dat de samenstelling van Rotterdam veel gelaagder is als men ook naar het sociaal en cultureel kapitaal van mensen kijkt.

Foto: @martius/Flickr

Rotterdam wordt ook wel de stad van twee snelheden genoemd. Aan de ene kant kent de stad een sterke economische ontwikkeling en verbetert het imago naar de buitenwereld. Aan de andere kant heeft de stad een van de hoogste armoedecijfers van Nederland en deelt daarmee niet iedereen in het economische succes van Rotterdam. Vaak wordt er van een 'tweedeling' in de stad gesproken tussen de 'haves' en 'have nots'. Een dergelijke tweedeling doet echter geen recht aan de gelaagdheid van verschillen in de stad. Er is eerder sprake van een 'meerdeling' in de stad. Het meer gedetailleerd in kaart brengen van verschillende sociale groepen in de stad Rotterdam staat daarom centraal in deze bijdrage.

Drie soorten kapitaal

Om sociaaleconomische verschillen tussen mensen te duiden wordt vaak gebruikt gemaakt van het begrip 'sociale klasse', dat refereert aan het in-

komen of het beroep dat mensen hebben. Vanuit dit perspectief worden doorgaans drie groepen onderscheiden: de lagere klasse ook wel getiteld arbeidersklasse, de middenklasse en de hogere of eliteklasse. Recent hebben onderzoekers in Groot-Brittannië en Nederland, zoals bij het Sociaal en Cultureel Planbureau, een nieuwe invulling gegeven aan sociale klasse, gebaseerd op het werk van de bekende socioloog Pierre Bourdieu (1930-2002). Daarbij keken ze niet alleen naar de economische positie (het economisch kapitaal), maar ook naar sociaal en cultureel kapitaal dat mensen bezitten.

Sociaal kapitaal omvat de hulpbronnen die men uit een sociaal netwerk kan verkrijgen, dus de groep van familie, vrienden, kennissen of collega's waar men op terug kan vallen in geval men hulp wil. Dit meten we door de sociale steun die mensen uit hun netwerk zeggen te ontvangen en de frequentie van contacten met familie, vrienden en kennissen. Cultureel kapitaal heeft betrekking op het behaalde opleidingsniveau van een persoon, omdat dit een indicator is die 'competentie' kan aanduiden. Verder kijken we naar zogenaamde highbrow-uitingen van cultuur, zoals theaterbezoek en het luisteren naar klassieke muziek. We meten cultureel kapitaal dus als het behaalde opleidingsniveau en culturele participatie (zoals bezoek aan theater, museum of concert). Economisch kapitaal is ten slotte gemeten door te vragen naar het huishoudinkomen en door registratiegegevens van de waarde van woningen (WOZ-waarde) te gebruiken.

Een typologie van sociale groepen

De vraag is of we op basis van deze drie soorten kapitaal verschillende groepen kunnen onderscheiden die de sociaaleconomische structuur van Rotterdam beter weergeven dan 'slechts' een tweedeling. We spreken hier overigens liever van sociale groepen in plaats van sociale klassen, omdat de term 'klasse' als te zwaar wordt ervaren voor de Nederlandse context. Om achter deze structuur te komen, maken we gebruik van de zogenaamde Wijkprofieldata van de gemeente Rotterdam uit 2016 (zie kader). We komen tot een typologie met acht verschillende groepen die duidelijke verschillen vertonen naar het bezit van de drie verschillende vormen van kapitaal (tabel 1).

We zien een gevestigde bovenlaag die vooral economisch zeer sterk is. Deze groep bevat hoofdzakelijk werkende mensen, veel gezinnen en/of stellen en bestaat voor ongeveer driekwart uit personen met een Nederlandse achtergrond (zie tabel 2). Daarna volgt een aantal middengroepen, waarvan de hogere middengroep de beste positie bekleedt. Deze groep scoort hoog op alle kapitaalvormen en is relatief jong (de gemiddelde leeftijd is 38 jaar). Ook deze groep bevat veel werkende mensen en nog een aanzienlijk aandeel eenpersoons- of eenouderhuishoudens (29%). Vier op de tien personen heeft een migratieachtergrond. De tweede middengroep betreft een stabiele middengroep met goede scores op economisch en sociaal kapitaal, maar iets lager op cultureel kapitaal. Een ruime meerderheid van deze groep werkt meer dan 12 uur per week en

Tabel 1. Overzicht van sociale groepen in Rotterdam en hun 'bezit' van economisch, sociaal en cultureel kapitaal

Sociale groep	Geschatte omvang	Economisch kapitaal	Sociaal kapitaal	Cultureel kapitaal
Gevestigde bovenlaag	12%	++++	+++	+++
Hogere middengroep	13%	+++	+++	+++
Stabiele middengroep	16%	++	++	+
Contactarme middengroep	7%	++	-	+
Opkomende middengroep	16%	+	++	++
Verbonden lagere groep	11%	+/-	++	+/-
Broze lagere groep	17%	+/-	+	-
Precariaat	8%	-	--	--

een meerderheid is tevens autochtoon.

Als derde middengroep identificeren we een groep die we de 'contactarme middengroep' noemen. Vanuit economisch oogpunt heeft deze groep een goede positie. Ze bezitten redelijk wat cultureel kapitaal, maar scoren bijzonder laag op sociaal kapitaal. Dit is dus een vrij geïsoleerde groep. Deze groep bevat relatief veel gepensioneerden (27%). De laatste middengroep is de opkomende middengroep. Deze jonge groep heeft relatief weinig economisch kapitaal, maar scoort sterk op sociaal en cultureel kapitaal. In deze groep bevinden zich veel eenpersoonshuishoudens en mensen met een migratieachtergrond.

In de lagere regionen van de groepsindeling vinden we drie groepen. De eerste groep, de verbonden lagere groep, kenmerkt zich door haar bijzonder goede scores op sociaal kapitaal. Hoewel het economisch en cultureel kapitaal van deze groep laag is, kan het deze lage scores deels compenseren met sociaal kapitaal. De groep bevat relatief veel vrouwen en personen met een migratieachtergrond. De volgende groep is de broze lagere groep, die lijkt op de verbonden lagere groep, alleen met minder sociaal kapitaal. Deze groep bevat relatief veel gepensioneerden (41%). En de laatste lage groep betreft het 'precariaat' – een samentrekking van de woorden precair en proletariaat. De term is bedoeld om een groep mensen te duiden die voorheen tot de arbeidersklasse behoorden maar nu vaak werkloos zijn of een zeer onzekere arbeidspositie hebben

WIJKPROFIELDATA ROTTERDAM

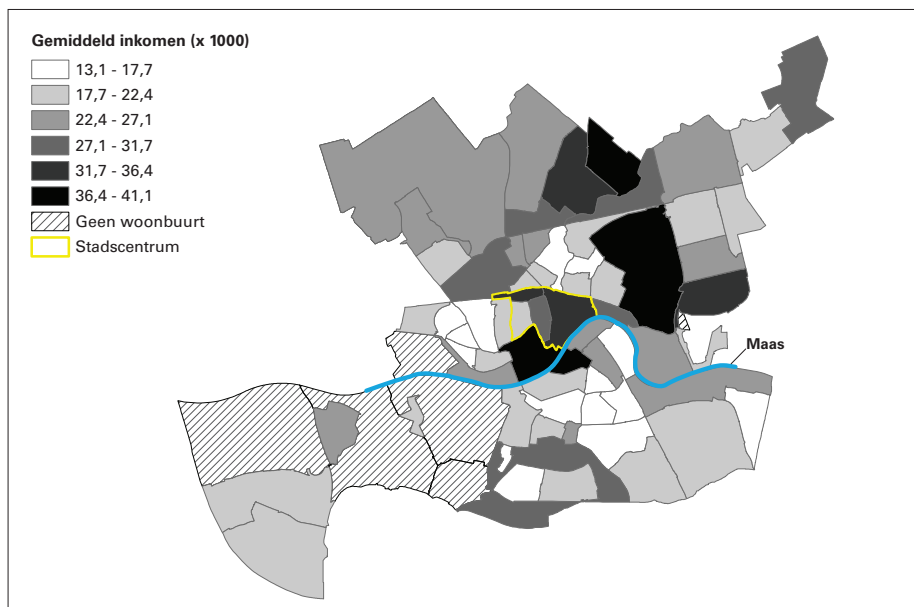
Het Wijkprofiel Rotterdam is een instrument van de gemeente Rotterdam om verschillen tussen buurten in kaart te brengen en te monitoren. Om de twee jaar wordt een overzicht gepresenteerd van 'hoe de stad ervoor staat'. Het Wijkprofiel bestaat enerzijds uit twee grootschalige vragenlijsten met beide ongeveer 15.000 respondenten en anderzijds een verzameling van administratieve gegevens. Met deze gegevens kan tevens wetenschappelijk onderzoek worden verricht (zie Engbersen et al., 2019).

Tabel 2. Sociaaldemografische kenmerken van alle sociale groepen

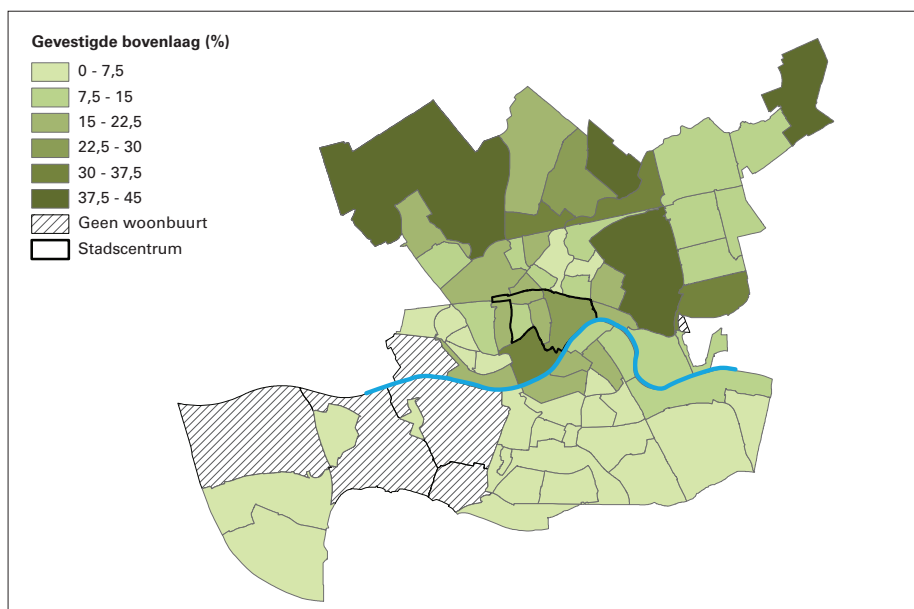
Sociale groep	Gemiddelde leeftijd	% vrouw	% werkend ^a	% eenpersoons/eenouderhuishoudens	% met migratieachtergrond ^b
Gevestigde bovenlaag	46 jaar	41	84	16	26
Hogere middengroep	38 jaar	53	86	29	39
Stabiele middengroep	47 jaar	50	72	24	35
Contactarme middengroep	51 jaar	41	61	29	46
Opkomende middengroep	36 jaar	50	63	59	56
Verbonden lagere groep	42 jaar	60	45	53	67
Broze lagere groep	56 jaar	59	26	49	53
Precariaat	55 jaar	49	20	56	60
Gemiddelde Rotterdam	46 jaar	51	60	39	47

^(a) meer dan 12 uur per week; ^(b) personen in het buitenland geboren of met tenminste één ouder in het buitenland geboren

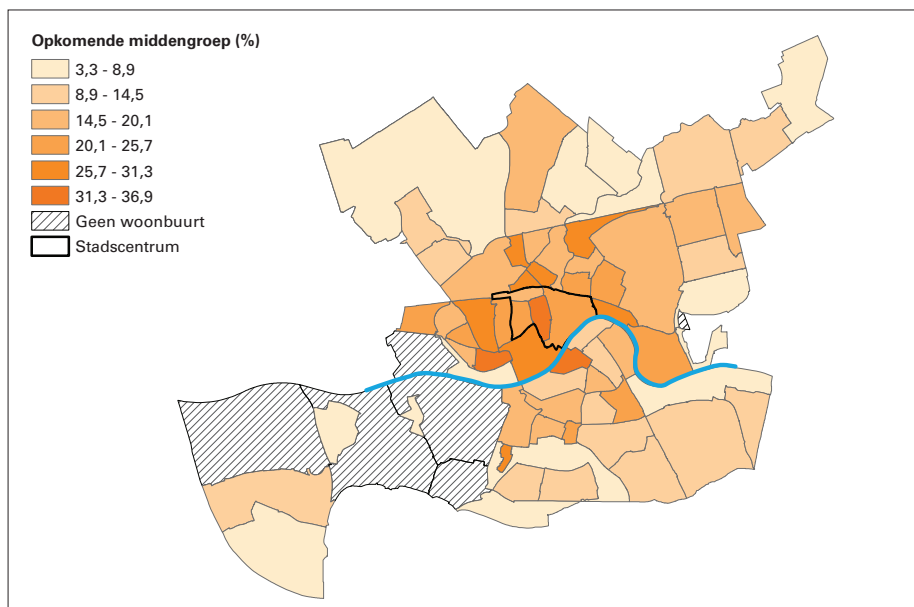
Figuur 1. Inkomensverschillen op buurtniveau in Rotterdam, 2016

Figuur 2. Aandeel gevestigde bovenlaag op buurtniveau in Rotterdam, 2016

Figuur 3. Aandeel opkomende middengroep op buurtniveau in Rotterdam, 2016

Noot: vanwege het formaat van de kaarten zijn de gebieden Rozenburg en Hoek van Holland hier buiten beschouwing gelaten.

en zich daarom in een kwetsbare positie bevinden. Deze groep kenmerkt zich in ons onderzoek door zeer lage scores op economisch, sociaal en cultureel kapitaal. Een groot deel van deze groep is werkloos of zit in de bijstand (40%). Andere onderscheidende kenmerken zijn het hoge aandeel eenpersoons- of eenouderhuishoudens, de relatief hoge leeftijd en het grote aandeel mensen met een migratieachtergrond.

De geografie van sociale groepen

Een vervolgvraag is hoe deze groepen over Rotterdam zijn verspreid. De meerwaarde van de typologie is dat er een ander beeld ontstaat van de sociaaleconomische geografie van Rotterdam dan wanneer we alleen naar economische aspecten kijken, zoals inkomen. Zoals onze typologie laat zien, kunnen mensen met vergelijkbare economische posities toch aanzienlijk verschillen in het bezit van sociaal en cultureel kapitaal.

We tonen eerst een kaart met inkomensverschillen tussen buurten in Rotterdam (figuur 1). Deze kaart toont dat Rotterdam een zekere spreiding kent van lage, midden en hoge inkomensbuurten. Historisch gezien is Rotterdam-Zuid, het gedeelte onder de Maas, het minst welvarende gebied, al zijn er ook buurten met een laag inkomen in West en Noord. De meest welvarende buurten zijn Molenlaankwartier (in Noord), Kralingen (in Oost), Nieuwe Werk-Dijkzigt (in centrum) en Kop van Zuid (in Zuid). Voor onze vergelijking richten we ons ter illustratie op de verdeling over de stad van de volgende vier groepen uit onze typologie: de gevestigde bovenlaag, de opkomende middengroep, de verbonden lagere groep en het precariaat.

De gevestigde bovenlaag woont hoofdzakelijk in buurten ten noorden van de Maas (figuur 2). De buurten met de hoogste inkomens kennen logischerwijs een oververtegenwoordiging van de gevestigde bovenlaag, maar ook enkele buurten aan de rand van de stad die niet tot de hoogste inkomensbuurten behoren. Verder valt op dat de gevestigde bovenlaag zo goed als afwezig is in het zuiden van de stad, met uitzondering van de buurten die net onder de Maas liggen; in de volksmond ook wel de 'kont van Noord' genoemd. In deze buurten, de Kop van Zuid en Katendrecht, is de woningvoorraad de afgelopen decennia geherstructureerd naar meer dure woningen voor hoge inkomens.

De opkomende middengroep bevindt zich vooral in buurten in en rondom het centrum (figuur 3). Er is geen duidelijke relatie met het inkomensniveau van de buurt, de opkomende middengroep woont zowel in meer armere als rijkere buurten. Deze groep met veel cultureel kapitaal lijkt zich dus te vestigen in buurten waar het 'bruisende' stadsleven plaatsvindt, in tegenstelling tot de meer residentiële buurten aan de rand van de stad.

De verbonden lagere groep woont voornamelijk in lage inkomensbuurten, maar er zijn enkele stadsdelen waar deze groep zich concentreert. Dit betreft het westen en zuiden van de stad (figuur 4). In deze gebieden lijkt er dus meer ver-

bondenheid te bestaan onder bewoners met weinig economisch kapitaal dan in andere gebieden met een lage economische positie. Voorbeelden hiervan zijn sterke familiale netwerken van Turkse en Marokkaanse families, en hechte matrifocale netwerken van Surinaamse en Antilliaanse alleenstaande moeders. Deze netwerken zijn belangrijk voor materiële, praktische en sociaal-emotionele steun. Een ander voorbeeld is het netwerk van 'Onwijze Moeders' dat zich inzet voor de veiligheid en leefbaarheid van de buurt Bospolder-Tussendijken.

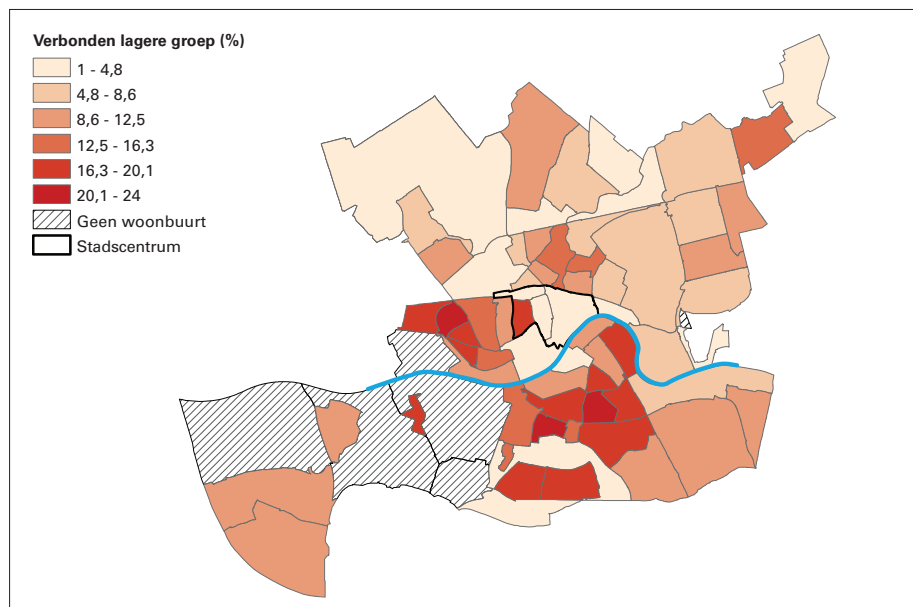
Ten slotte kijken we naar de locatie van het precariaat. Deze groep bevindt zich, in tegenstelling tot de gevestigde bovenlaag, vooral in het zuiden van de stad. Vooral de buurten die wat dieper 'op Zuid' liggen kennen een oververtegenwoordiging. Daarnaast zijn er ook enkele buurten in Noord en West met een hoog aandeel precariaat. De spreiding van deze groep komt dus gedeeltelijk overeen met die van de verbonden lagere groep, maar is tegelijkertijd weer anders.

Van tweedeling naar meerdeling

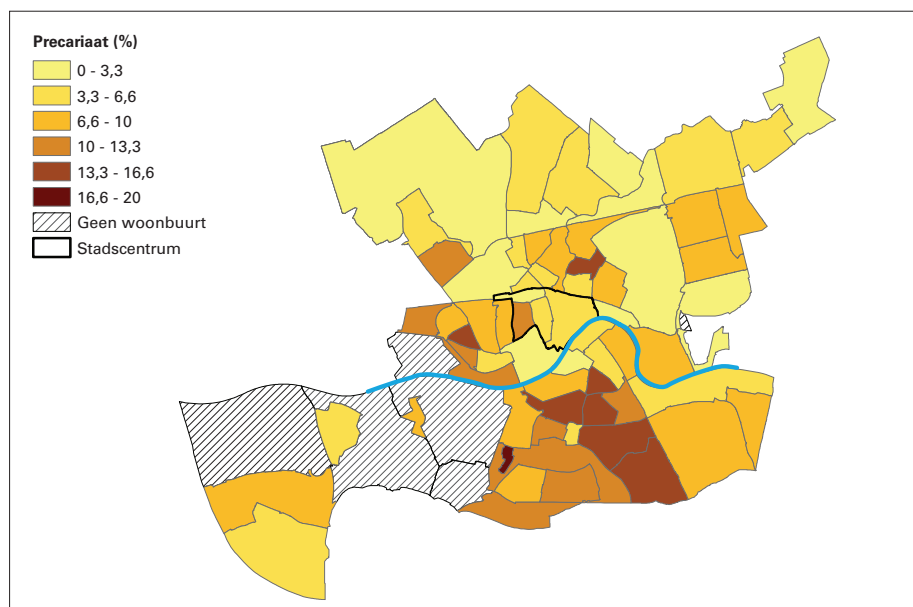
Door te kijken naar het economisch, sociaal en cultureel kapitaal dat mensen bezitten, komt een beeld over de sociaaleconomische samenstelling van Rotterdam naar voren dat gevarieerder is dan de tweedeling tussen zij die het goed hebben en zij die dat niet hebben. Zo blijkt dat mensen met soortgelijk economisch kapitaal kunnen verschillen in het bezit van sociaal en cultureel kapitaal. We identificeren zowel een economische middengroep met weinig sociaal kapitaal als een economisch lagere groep met redelijk veel sociaal kapitaal. Ook de positie van de opkomende middengroep is interessant. Gezien de jonge leeftijd en het hoge percentage personen met een migratieachtergrond in deze groep, bestaat een groot deel uit sociale stijgers uit migrantengezinnen. Rotterdam fungeert voor deze groep dus als sociale lift.

Onze bevindingen rondom de sociale groepen van Rotterdam en de spreiding van deze groepen over de stad zijn relevant voor beleid. We benadrukken dat beleidsmakers niet met één bril naar een stad als Rotterdam moeten kijken, zoals alleen het inkomensperspectief. Onze typologie laat zien, dat er niet één middengroep of één lagere groep in Rotterdam bestaat. Er is sprake van een meerdeling in de stad: naast een gevestigde bovenlaag kent Rotterdam een breed en divers maatschappelijk midden en een complexe arme kant. De verschillende bevolkingslagen in de stad kenmerken zich vaak door uitgesproken verschillen in sociaal en cultureel kapitaal. Tevens kent elke sociale groep een vrij specifiek patroon van spreiding over de stad. Beleid dat zich richt op een van deze groepen kan daardoor meer gericht worden uitgevoerd.

Figuur 4. Aandeel verbonden lagere groep op buurtniveau in Rotterdam, 2016

Figuur 5. Aandeel precariaat op buurtniveau in Rotterdam, 2016

Gijs Custers, Erasmus Universiteit Rotterdam,
e-mail: custers@essb.eur.nl

Godfried Engbersen, Erasmus Universiteit
Rotterdam, e-mail: engbersen@essb.eur.nl

LITERATUUR:

- Engbersen, G., J.C. Vrooman en E. Snel (red.) (2000), *Balans van het armoedebeleid. Vijfde jaarrapport armoede en sociale uitsluiting*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Engbersen, G., G. Custers, I. Glas en E. Snel (2019), *Maasstad aan de monitor: De andere lijstjes van Rotterdam*. Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam.
- Savage, M., F. Devine, N. Cunningham, M. Taylor, Y. Li, J. Hjellbrekke, B. Le Roux, S. Friedman en A. Miles (2013), A new model of social class? Findings from the BBC's Great British Class Survey experiment. *Sociology*, 47(2), pp. 219-250.
- Vrooman, C., M. Gijsberts en J. Boelhouwer (2014), *Vershil in Nederland*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Het onderschatte geluk

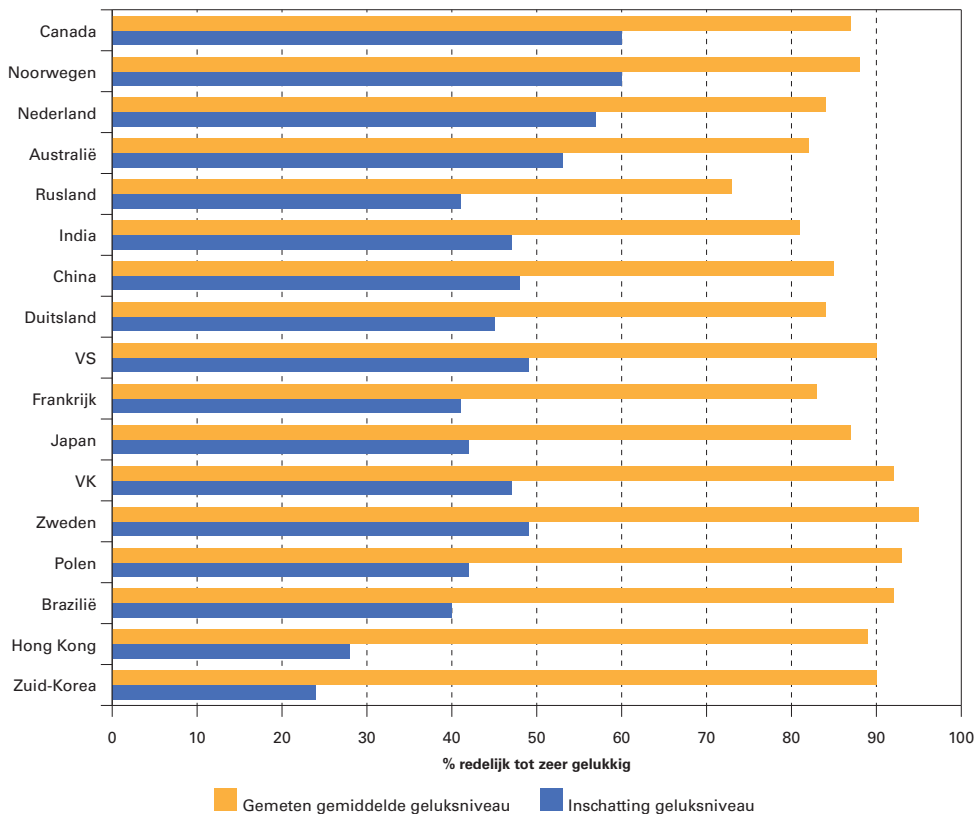
We onderschatten hoe gelukkig mensen zijn. Hoewel Nederlanders de wereld vaak wat donkerder zien dan hij werkelijk is blijkt deze onderschatting niet een typisch Nederlands verschijnsel, het komt overal voor.

Sociaal demografen hebben zich, net als andere sociaal wetenschappers, geworpen op welzijn of 'geluk'. Het meten van welzijn is de gewoonste zaak van de wereld, maar dit was niet altijd zo. Pas in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw is geluk of welzijn tot een serieus onderzoeksveld gepromoveerd. Demografen die zich met de levenssfeer van mensen bezighouden maken dankbaar gebruik van deze maatstaf om te zien wat gedrag of veranderingen in gedrag met het welzijn van de mens doen. En soms vloeien daar verrassende resultaten uit voort. Oud-SCP directeur Paul Schnabel heeft vorig jaar een boek uitgebracht onder de titel *Met mij gaat het goed, met ons gaat het slecht*. Nederlanders zijn volgens Schnabel vaak gelukkig met hun privéleven, maar niet met de maatschappij. Het is een interessante paradox, want als iedereen zich zo gelukkig vindt, hoe kan het collectieve geluk dan minder zijn?

De vraag is echter of deze paradox iets typisch is voor Nederlanders. Toegegeven, Nederlanders zijn 'beroepsklagers', praatprogramma's zijn er in overvloed waar representanten zoals

Peter R. de Vries en Johan Derksen zich van hun vrolijkste kant laten zien. Ook diverse politici en cultuurpessimisten appelleren aan een terugkeer naar vermeend betere oude tijden. Maar doet dit verschijnsel zich ook over de grens voor? Op basis van een in 2016 uitgevoerde wereldwijde enquête in 33 landen door Ipsos komt het verlossende antwoord: dit verschijnsel doet zich in alle onderzochte landen voor. Mensen werd gevraagd of zij het aandeel van de bevolking kunnen schatten dat zich redelijk tot zeer gelukkig voelt. De figuur toont de geschatte percentages en daarnaast het percentage dat uit ander onderzoek komt waarin mensen hun eigen geluksniveau rapporteren. In dit soort meta-onderzoek is het normaal dat er toch altijd wel landen zijn waar men dicht bij het goede antwoord zit, maar deze geluksgrafiek is een van de weinige waar iedereen er systematisch behoorlijk naast zit en dat is veelzeggend. De grote vraag is natuurlijk, welk cijfer moeten we vertrouwen? Hoe eerlijk is het antwoord dat je zelf geeft op de vraag "Hoe gelukkig bent u alles bij elkaar genomen?" Of

De onderschatting van geluk: het verschil tussen hoe hoog mensen schatten dat mensen in eigen land gelukkig zijn en het gemeten gemiddelde geluksniveau, gerangschikt naar verschil tussen inschatting en gemeten geluk

Bron: Ipsos, *The Perils of Perception* (2016), de zelfgerapporteerde geluksniveaus komen grotendeels uit de World Values Study (WVS). De vraag over hoe anderen geluk ervaren is gebaseerd op de vraag: "When asked in a survey, what percentage of people do you think said that, taking all things together, they are very happy or rather happy?" In de WVS zijn de overige antwoordcategorieën: (3) not very happy; (4) not at all happy. De totale lijst van landen in het Ipsos-onderzoek voor de geluksvraag omvatte 33 landen.

DEMOS verschijnt 10 x per jaar en wil de kennis en meningsvorming over bevolkingsvraagstukken bevorderen.

Een abonnement op DEMOS is gratis. U kunt uw aanvraag indienen via: demos@nidi.nl

Bij gehele of gedeeltelijke overname van artikelen dient men een volledige bronvermelding te gebruiken. Graag ontvangt de redactie een bewijsexemplaar. De personen op de foto's komen niet in de tekst voor en hebben geen relatie met hetgeen in de tekst wordt beschreven.

Het NIDI is een instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) en is geaffilieerd met de Rijksuniversiteit Groningen. Het NIDI houdt zich bezig met onderzoek naar bevolkingsvraagstukken.

colofon

DEMOS	is een uitgave van het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI).
Redactie	Harry van Dalen, hoofdredacteur Nico van Nimwegen, redacteur Peter Ekamper, (web)redacteur Jaap Oude Mulders, redacteur Fanny Janssen (RUG), redacteur
Adres	NIDI/DEMOS Postbus 11650 2502 AR 's-Gravenhage
Telefoon	(070) 356 52 00
E-mail	demos@nidi.nl
Internet	demos.nidi.nl / www.nidi.nl
Abonnementen	gratis
Druk	Koninklijke Van der Most
Opmaak	www.up-score.nl

zitten we zelf altijd mis als we over anderen nadenken? Het echte antwoord zullen we wellicht nooit weten. Percepties van percepties, het is vragen om moeilijkheden, maar het prikkelt wel de hersenen.

Harry van Dalen, NIDI, KNAW, Rijksuniversiteit Groningen en Tilburg University, e-mail: dalen@nidi.nl